



BAKSTEEEN

Vinex-stijlen



UITGEVER

Koninklijk Verbond van
Nederlandse Baksteenfabrikanten

REDACTIE EN MEDEWERKERS

Victor Freijser
Hans de Muinck Keizer
Bart de Vries

INHOUDLIJKE COÖRDINATIE

Hollander en Van der Mey/MS&L,
Den Haag

ART DIRECTION, VORMGEVING EN OPMAAK

Studio Tigges bNO, Voorburg
(Caroline Couwenbergh)

LITHOGRAFIE

Nederlof Repro, Cruquius

Druk

Boom Planeta De Grafische, Haarlem

REDACTIE-ADRES

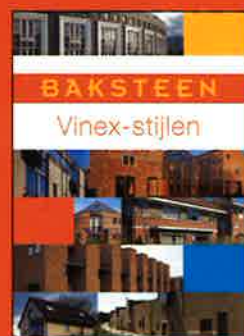
Hoofdstraat 8
Postbus 51
6994 ZH De Steeg
t 026 4959110
f 026 4951077
e knb@knb-baksteen.nl

ADRESWIJZIGING OF

VERZOEK OM TOEZENDING
richten aan het Koninklijk Verbond
van Nederlandse Baksteenfabrikanten,
Postbus 51, 6994 ZH De Steeg
026 4959110

ISSN 0925-5923

Baksteen is het vakblad van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) en verschijnt in controllede distributie drie maal per jaar. Het blad biedt informatie over de baksteenundustrie en belicht trends in en opvattingen over baksteen en architectuur. Het wordt toegezonden aan architecten(bureaus) en stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten, opdrachtgevers in de bouw, ONRI-leden, centrale en lagere overheidsinstellingen, aannemers (VG-Bouw en NVOB-leden), HIBIN-leden, onderwijsinstellingen en researchinstellingen, (vak)pers en relaties van KNB. Copyright © 2001 KNB. Het overnemen van artikelen als bedoeld in artikel 15 van de Auteurswet is niet toegestaan.



Alle foto's in dit nummer zijn gemaakt door Peter de Ruig, tenzij anders aangegeven.

LEDENLIJST

Steenfabriek Biezeveld B.V., Kerkdriel,
tel. 077 4742920

Brada Baksteen B.V., Oosterhout,
tel. 0162 460312

Brada Baksteen Esbeek B.V., Esbeek,
tel. 013 5169203

Brada Baksteen Oosterhout B.V.,
Oosterhout, tel. 0162 460312

Cementbouw Industrie, Heemstede,
tel. 023 5481481

Waalsteenfabriek "De Bylandt" B.V.,
Lobith-Tolkamer,
tel. 0316 566233/566220

Steenfabriek "De Waalwaard" B.V.,
Dodewaard, tel. 0488 417253/417250

CRH Kleiwaren Beheer BV, Neer,
tel. 0475 518100

Kleiwarenfabriek Buggenum BV,
Buggenum, tel. 0475 591666

Kleiwarenfabriek Echt BV, Echt,
tel. 0475 416000

Kleiwarenfabriek Façade Beek BV,
Beek (L), tel. 046 4372828

Kleiwarenfabriek Joosten Kessel BV,
Kessel, tel. 077 4628000

Kleiwarenfabriek Joosten Wessem
BV, Wessem, tel. 0475 562446

Daas Baksteen Zeddan bv, Azewijn,
tel. 0314 651644

Daas Baksteen, Steenfabriek

De Nijverheid B.V., Azewijn,
tel. 0314 651644

Daas Baksteen, Steenfabriek De Vliet
B.V., Winterswijk, tel. 0314 651444

L.J. Duijs Steenfabrieken b.v.,
Hedikhuizen, tel. 0416 661393

Steenfabriek Leopold Engels BV,
Helden-Panningen, tel. 077 3060495

Hagens Steenfabrieken B.V., Oeffelt,
tel. 0485 361444

Hanson Baksteen Nederland BV,
Udenhout, tel. 013 5116611

Hanson Baksteen Erlecom, Erlecom,
tel. 024 6632036

Hanson Baksteen Lobith, Spijk,
tel. 0316 565111

Hanson Baksteen Milsbeek, Milsbeek,
tel. 0485 516551

Hanson Baksteen, Afferden (L),
tel. 0485 531236

Hanson Baksteen Rijssen, Markejo,
tel. 0548 512592

Hanson Baksteen "De Roodvoet"
Steenfabriek B.V., Rijswijk (Gld.),
tel. 0345 558343

Hanson Baksteen Terra, Son,
tel. 0499 374222

Hanson Baksteen Timmermans, Elst
(U.), tel. 0318 471227

Hanson Straatsteen Daams, Spijk,
tel. 026 3399111

Hanson Straatsteen Doorwerth,
Doorwerth, tel. 026 3399111

Steenfabriek Hijlkema B.V., Delfzijl,
tel. 0596 624848

HUWA B.V., Angeren, tel. 026 3259117

HUWA Baksteen Steenfabriek
Huissenswaard, Angeren,
tel. 026 3259117

HUWA Baksteen Steenfabriek Spijk,
Spijk, tel. 0316 566200

"St. Joris" Keramische Industrie B.V.,
Beesel (L), tel. 077 4740100

Steenfabriek Klinkers B.V., Maastricht,
tel. 043 3478333

Korevaar Beheer BV, Zennewijnen,
tel. 0344 613656

Steenfabriek Schipperswaard BV,
Echteld, tel. 0344 613656

Steenfabriek Zennewijnen BV,
Zennewijnen, tel. 0344 613656

Steenfabriek Linssen B.V., Kerkrade,
tel. 045 5411222

Steenfabriek Nuth BV, Nuth,
tel. 045 5244321

B.V. Steenbakkerij Randwijk anno
1839, Heteren, tel. 026 4722389

Steenfabriek "De Rijswaard" B.V.,
Aalst (Gld.), tel. 0418 552221

Rodruza B.V., Nijmegen,
tel. 024 3224960

Rodruza - Steenfabriek Rossum B.V.,
Rossum (Gld.), tel. 024 3224960

Rodruza - B.V. Steenfabriek
"De Zandberg", Gendt,
tel. 024 3224960

Steenindustrie Strating b.v., Oude
Pekela, tel. 0597 613920

Terca Baksteen BV, Zaltbommel,
tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Bemmel, Haalderen, tel. 0481 463924

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Haafden, Haafden, tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Heteren, Heteren, tel. 026 4722014

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Kijfwaard Oost, Pannerden,
tel. 0316 371841

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Kijfwaard West, Pannerden,
tel. 0316 371841

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Ochten, Ochten, tel. 0344 641441

Terca Baksteen BV/Poriso, Brunssum,
tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Thorn, Thorn, tel. 0475 561255

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Wolfswaard, Opheusden,
tel. 0488 443367

Steenfabriek Vogelensangh, Deest,
tel. 0487 512459

Steenfabriek "De Werklust", Losser,
tel. 053 5382997

INTRODUCTIE



Architectuur in het Vinex tijdperk

In de naoorlogse woning(nood)bouw ging het om het bouwen van veel functioneel goede woningen. Daarbij was het ontwerp vooral gericht op de organisatie van functies en ruimten vanuit een economisch perspectief. Het architectonisch beeld kwam op een tweede plaats en was vooral een gevolg van het ruimtelijk ontwerp. Maar in het Vinextijd-perk is 'Architectuur' onmiskenbaar een *must*. De realisatie van 650.000 vooral grondgebonden woningen in 15 jaar tijd, die niet door de overheid maar door 'de markt' worden gebouwd in de nabijheid van grote steden, zodat gebruik gemaakt kon worden van bestaande voorzieningen, heeft een heel ander kader geschapen.

De belangrijkste ontwerpogave waar de architect nu voor lijkt te staan is het scheppen van een architectonisch beeld. Nu er voor de 'woonconsument' wordt gebouwd, moeten woningen vooral 'stijl' en woonbuurten 'identiteit' bezitten. Daartoe is het laatste decennium door stedenbouwers, projectontwikkelaars en architecten naar hartelust een ruim scala aan historische, regionale en fantastische architectuurbeelden aangesproken. Al vanaf de stedenbouw-

kundige aftrap hebben instrumenten als beeldkwaliteitplannen, referentiebeelden en metaforen de architectonische invulling van de Vinex-opgave getoond.

'Vinex' was in beginsel een plan van woorden, zonder het fundament van een stedenbouwkundig en architectonisch ontwerpbeeld. Het eigenaardige is dat Vinex-wijken niet door het uniforme programma worden gekenmerkt, maar juist door het (bijna inwisselbare) bezit van een grote uiteenlopende sortering architectuurstijlen.

In het inleidend artikel van dit nummer maakt Jaap Huisman vanwege de veelheid aan stijlen een vergelijking met de 19de eeuw met zijn neostijlen en eclecticismen, maar met meer waardering voor de homogeniteit van de 19de eeuwse uitbreidingswijken. Vervolgens praten vier architecten vanuit een zeer verschillende ontwerpsignatuur in een rondetafel-discussie over ontwerp-vrijheid en stedenbouwkundige tekortkomingen op Vinex. De fotografie van Peter de Ruig geeft een indruk van de veelheid aan stijlen en met de beschrijvingen van Hans Ibelings wordt dit nummer van Baksteen bijna een heus Vinex Stijlenhandboek.

INHOUD

4 DE TOMELOZE RIJKDOM VAN VINEX

Door Jaap Huisman



Rijtjeshuizen die geen rijtjeshuizen willen zijn - dat is lofwaardige architectuur. De woningbouw is er, gezien de resultaten op Vinex-locaties, op vooruit gegaan. De laan, straat, dreef of hof: ze zijn weer terug. De abstractie van de periode 1975-1985 maakt plaats voor de retro-architectuur en ongebreidelde vormwil van Vinex-nú.

14 BELONEN VAN WONEN

rondetafel-discussie voorbereid en geleid door Victor Freijser



Bij de presentatie van het oorspronkelijke Vinex-plan werd vooraf geklaagd over de geringe vrijheden van architecten door de dwingende voorschriften. Maar toch lijkt de beroepsgroep, getuige de uitbundige resultaten op Vinex-locaties, zijn vrijheid wel degelijk gegrepen te hebben. Een discussie met Peter Drijver, Marlies Rohmer, Gerrit van Es en Wilfried van Winden over vrijheid, eclecticisme en de eigen ontwerpideologie.

22 HET UITZICHT

ARCHITECTUUR DIE WEET TE 'PASSEN'

De afgelopen jaren heeft de Belgische architect Charles Vandenhove het klassieke pas enigszins verlaten en is zijn werk versoberd. Een recent overzichtsbekend toont werk dat nog steeds als geen ander weet te passen in de binnensteden van Nederland.

KUNSTMATIG LANDSCHAP

Nederlandse ontwerpers werken in ons land grotendeels in een kunstmatig aangelegde omgeving. Hoe gaan zij met de vrijheden om die dit bewustzijn biedt? In 'Het kunstmatig landschap' wordt een dwarsdoorsnede van projecten gegeven.

HELLENDE GEVELS

door Hugo Spielman

De opmars van de organische architectuur van Alberts en Van Huut in de jaren tachtig heeft het verschijnsel van hellende gevels niet leven in gebreken. Alles lijkt mogelijk geworden. Ook in bakstenen gevels. Maar deskundige engineering is wel een voorwaarde om de duurzaamheid van de beeldende kracht van dergelijke gevels te garanderen.

Neo-classicisme

Almere, Scala Architecten (Peter Drijver)

Via de omweg van Jefferson's Amerika is Palladio hier teruggekeerd naar Europa. Met de witte portico met links en rechts een zuil als Amerikaanse interpretatie van klassieke sjiek. Het is architectuur met een respectabel verleden. Meer dan vier eeuwen geleden werd zo al gebouwd in de de korenvelden van de Povlakte. Zonder garage wel te verstaan.



Frontonwoningen

Apeldoorn, Woudhuis, Boris Çipek

Het fronton met een rond gat. Zonder twijfel een van de sterkste dwaalgasten van het classicisme. Zelfs in een omgeving waar geen enkel klassiek element meer is te vinden, is deze driehoekige bekroning in zijn element.

De tomeloze rijkdom van Vinex

Het geeft een vervreemdend gevoel als je over de Eerste en de Tweede Oosterparklaan in Leidsche Rijn loopt. Die straatnamen zitten immers in het geheugen gebeiteld als heuse stadstraten in Amsterdam-Oost met hoogoprijzende herenhuizen aan weerszijden en het Oosterpark als groene oase ertussen. De Oosterparkbuurt dateert uit het eind van de 19e eeuw, het behoorde tot een van de eerste sprongen die de stad buiten de singelgracht maakte. Amsterdam sloeg zijn vleugels uit naar het zuiden (De Pijp) en het zuidoosten.



Renaissance van het classicisme

Apeldoorn, Woudhuis, Cornelis van de Ven Architecten

Het classicisme is een symfonie van regels en voorschriften. Maar net zoals van een symfonie een beltoon kan worden gemaakt, zo is het classicisme ook te reduceren tot een paar samples, die simpelweg door de melodie van het traditionele Hollandse huis worden gemixt.



Neo-Nieuwe Haagse School

Den Haag, Wateringse Veld, Hans Hagenbeek

Een kwestie van vraag en aanbod: omdat er zeventig jaar terug niet voldoende gebouwd is van deze razend populaire architectuur, gebeurt het nu alsnog. De jaren dertig waren een tijd van crisis, maar de stijlkenmerken van toen, zoals het kloekke dak en de uitbuitende erker, zijn nu symbolen van welstand.



Neo Delftse school

Den Haag, Ypenburg, Molenaar & Van Winden

Traditionalisme van de oude school. Het architectonische equivalent van de gezonde Hollandse jongen met kortgeknipt haar en een frisse bloot op de wangen.



Zuid-Frans

Leidschendam, Leidschenveen, Sander Architecten

Architectuur die oogt als een zelfgebreide trui. Het gemêleerde metselwerk, dat de laatste jaren furore maakt, straalt niet alleen warmte en comfort uit, maar roept ook associaties op met de momenten dat een zelfgebreide trui het meest wordt gedragen.

De kritiek op de planologie van de Oosterparkbuurt luidde toen dat de gemeentelijke dienst zich wel erg strikt had gehouden aan de rechte loop van de sloten en vaarten, zodat er een monotoon straatbeeld was ontstaan. Straten waar maar geen eind aan leek te komen. De Tweede Oosterparkstraat is er zo een: je moet van tevoren goed bedenken waar je moet zijn, zodat je halverwege kunt insteken, anders ben je gedwongen een hele, slaapverwekkende kilometer af te leggen. (Over de Derde Oosterparkstraat heb ik het maar niet, die is nog schraler)

Zo niet in de Eerste Oosterparklaan in het stadsdeel Parkwijk van de Vindex-locatie Leidsche Rijn. Om te beginnen is die laan overzichtelijk, hij loopt dood op een talud, heeft een aangename breedte met een parkeerplantsoen in de middenberm, en een verspringende gevelwand met zonnig geel baksteen, afgemaakt met een bruine plint. De oorspronkelijke waterlopen heb ik er niet kunnen ontdekken, maar wel sporen van het oude landschap in de vorm van wilgen, boerderijen en boerenbungalows. Is de Amsterdamse Tweede Oosterparkstraat een ontmoedigende rij van aaneengeschakelde portiekwoningen, in de loop van de eeuw voorzien van een donkerbruin patina, de architecten van de Eerste en trouwens ook Tweede Oosterparklaan (Kloet en Van der Merwe) hebben er alles aan gedaan om het niet saai te laten lijken. Het ene blok heeft een verticaal accent, met ramen over twee verdiepingen op de slaapetages, het volgende

oogt juist weer in zichzelf gekeerd met een enkel vierkant raam in een gesloten gevel. Maar die bewoners hebben dan weer ter compensatie een strook ramen onder de daklijst.

LESSENAARSDAK

Rijteswoningen die geen rijteswoningen willen zijn, door hun verspringende daklijst en wijkende gevels, dat is lofwaardige architectuur. Waar je over zou kunnen vallen is de betonnen portiekluifelcombinatie die als een winkelhaak naast en boven de voordeur hangt, zodat de burens niet kunnen controleren welk bezoek de buurvrouw nu weer ontvangt. Vergeleken met de plak beton die vijftien jaar geleden nog boven een sociale woningbouw-deur werd gemetseld, zijn we er op vooruitgegaan, dat moet gezegd. Wat verder opvalt aan de voorlopige opzet van Parkwijk - voorlopig want dit onderdeel is pas over twee jaar klaar - is de unaniem beleden voorkeur voor het lessenaarsdak. Daar zijn twee verklaringen voor: een afkeer van het platte dak (makelaars die bij architecten bedelen: geef die mensen toch een zolder) en het duurzaamheidsdogma. Een lessenaarsdak met een zonnepaneel houdt de stookkosten in bedwang. Daarnaast zijn de bewoners verzekerd van een behoorlijke afvoer van het regenwater zonder gemors op de gevel, wat bij platte daken zonder daklijst een esthetisch bezwaar is. Het effect van een lessenaarsdak is bovendien dat een wijk een verticaal silhouet krijgt, hetgeen je ook als een winstpunt ten



Nieuwe dakvormen

De Meern, Leidsche Rijn, Langerak, Kas Oosterhuis

De Stichting Nieuwe Woonvormen is ter ziele, maar dit project zou kunnen worden opgedragen aan de club die vanwege de inzet voor alles wat schuin en bruin was, de bijnaam Nieuwe Dakvormen droeg.

Landelijke stijl

Apeldoorn, Roodhuis, Molenaar & Van Winden

Dubbele woonhuizen die eruit zien alsof ze diverse malen met een dikke vilstift zijn overgetrokken, totdat wat overbleef het abstracte en tijdloze schema is waar alle villa's ooit gebouwd in passen.





Exotisch

Den Haag, Ypenburg, deelplan 7, Klunder

Architecten (Rien de Ruiter / Sjoerd Berghuis)

Warme kleuren, simpele vormen en natuurlijke materialen roepen in deze combinatie associaties op met Scandinavië, ook al staat nergens in Noord-Europa iets wat er op lijkt.

opzichte van de jaren tachtig-wijken zou kunnen beschouwen, omdat een horizontale monotonie net zo erg is als de verticale monotonie van de Amsterdamse Tweede Oosterparkstraat. Het is pannenkoeken tegenover taartpunten en het is dus maar waar je van houdt.

Die naamgeving in Parkwijk, Leidsche Rijn, is niet vrij van symboliek. We wandelen van Kruisemuntstraat naar Saliehof, keren terug naar die Oosterparklaan en ineens beseffen we het: we zijn aangeraakt door een retro-gevoel. Dat wordt tweegebracht door de vertrouwd ogende architectuur, maar natuurlijk ook door de namen die net zo goed afrekenen met de nonchalance van de jaren zeventig. Dan dwaalde je nog rond op

woonerven in Huizen of Zoetermeer met aanduidingen als Madelief, Antilooop of Boterbloem. De bezuinigingen op de borden waren kennelijk zo doorgeslagen dat de toevoeging straat of plein er niet meer af kon. De laan, de straat, het plein, de hof of de dreef, ze zijn weer terug. Er is, in Vinexland, een einde gekomen aan wat stedenbouwers van nu 'bloemkoolwijken' noemen. Je reed je erin en je kwam er nooit meer uit.

PARALLEL

Vlak voordat de Amsterdamse Oosterparkbuurt in de 19e eeuw werd aangelegd, trokken de meer gefortuneerde burgers de stad uit, naar wat je de eerste buitenwijken zou kunnen noemen. Ze

vestigden zich op het zand, hoog en droog, en bovenal romantisch, in het Gooi of rondom Haarlem. Het waren de eerste spoorlijnen die een dergelijke expansie mogelijk maakten. Het landelijke Hilversum, dat in het boek Ferdinand Huyck van Jacob van Lennep nog niet eens voorkomt, ontwikkelde zich in tien jaar tijd van een dorp met lanen tot een stad met villa's in het groen. De architecten lieten zich door verschillende stijlen inspireren, het Oud-hollands met een neo-renaissance gevel, de Zwitserse chalets (dus loggia's, veranda's en veel versierd houtwerk) en classicistische paleisjes, met een aan Palladio ontleende symmetrie en ornamentiek. Er is een interessante parallel te trekken tussen die eerste voorstedelingen van 1880 en de



'my home is my castle'

Apeldoorn, Moudhofs, Cornelis van de Ven Architecten

Als je binnen zit, zie je ze niet meer, maar met kantelen op het dak kan elke bewoner die daar behoefte aan heeft zich een beetje kasteelheer of -vrouwe voelen. Met in plaats van een paard een leasebak voor de deur.



Chaletstijl

Apeldoorn, de Hoven, Molenaar & Van Winden

Knipogen naar de Engelse Arts and Crafts, een beweging die in de half-ronde erker zijn gidsfossiel heeft.

Agrarisch

IJsselstein, Zenderpark, Martië Rohmer

Elk huis zijn eigen hooizolder. Het suburbane wonen met een agrarische kwinkslag.





Neo-Amsterdamse school

Zoetermeer, Floriade, Kloet + Van der Merwe
Niemand wist zo goed de hoek om te gaan als de architecten van de Amsterdamse School. Hun idioom was, en is – zo blijkt uit deze ode aan de expressionistische architectuur van wel- eer – ideaal om zonder vaart te vermin- deren van richting te veranderen.



Foto: Bastiaan Ingent-Houisz

Kubisme

Ouder Amstel, Benning, Roeleveld-Sikkens
Een ooeivaar aan de waterkant? De massa's van het lijf evenwichtig om het standbeen heen. In de praktijk is deze woning een samenstel van woonruimten in a-symmetrisch evenwicht.

Plasticisme

De Meern, Leidsche Rijn, Langerak, Van Loof en Van Stigt
Fusion-architectuur. De principes van het neoplasticisme van De Stijl in eigentijdse vorm en uitgevoerd in traditionele materialen.

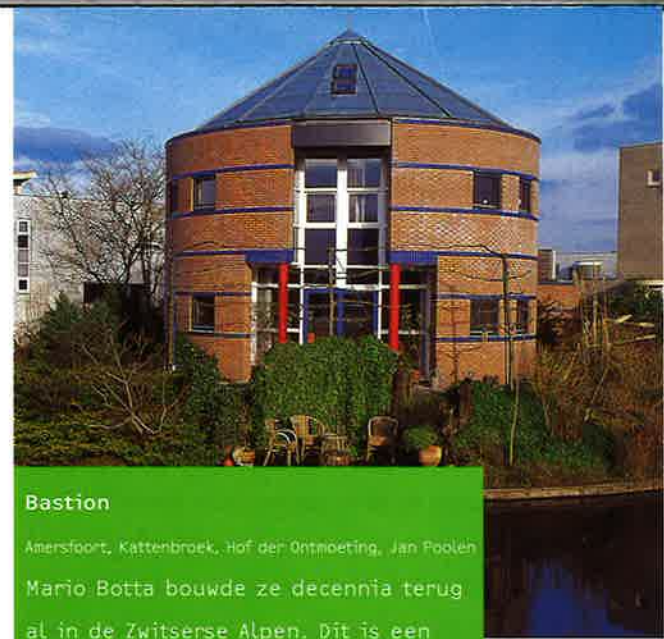




Hybriden

Apeldoorn, Moudhuys, OLSA Architect

Eclecticisme anno 2001: een jaren dertig speklaag op de begane grond met jaren vijftig puin op de eerste verdieping.



Bastion

Amersfoort, Kattenbroek, Hof der Ontmoeting, Jan Poolen

Mario Botta bouwde ze decennia terug al in de Zwitserse Alpen. Dit is een variant in de Hollandse klei. Het trommelhuis, dat door de strategische ligging nog meer op een bastion is gaan lijken dan het al deed.

burgers die zich nu in de Vinex-locatie vestigen. De belangrijkste gemeenschappelijke factor is de mobiliteit. In de 19e eeuw verving de trein de koets en de trekschuit. Voor de huidige generatie maakt het ook niet uit waar men woont, omdat men verzekerd is van een station in de buurt of een auto voor de deur. De Vinex-bewoner zorgt overigens dat hij twee auto's in en buiten de carport heeft klaar staan, omdat de bus- en tramlijnen achteraan sukkelen, met Wateringseveld bij Den Haag als gunstige uitzondering. Eindpunt lijn 17. Daar staat weer tegenover dat de meeste Vinex-locaties zo strategisch in de oksel van verkeerspleinen of naast snelwegen gelegen zijn dat je wereld-

vreemd bent als je daar niet op een auto terugvalt. Er is ook een verschil tussen de pioniers in de buitengewesten van toen en nu. In de 19e eeuw was het de gegoede klasse die naar buiten trok, begin 21e eeuw is het de middenklasse, gecentreerd rond het gezin dat in de stad niet aan zijn trekken komt (geen tuin, problemen met het veranderen de woonmilieu en de koopprijzen). Dat niet de trendsetters maar de trendvolgers zich vestigen in Vinex-land heeft een belangrijke consequentie: de architectuur is meestentijds voorzichtig, ze spiegelt zich aan wat elders of vroeger beter of gedurfter is gedaan. Uitvindingen of grensverleggingen zijn daarom vaak ver te zoeken.

Hadden de villabouwers van 1880 de beschikking over een beperkt scala aan architectonische referenties, voor de postmodernisten van de jaren negentig is het areaal waaruit de architect kan putten, alleen maar uitgebreid. Modernisme, Amsterdamse School, Frank Lloyd Wright, de Amerikaanse bungalow, en alles wat daar aan stijlen tussenin hangt of tegenaan ligt. Je kunt dan ook moeilijk meer over stijl spreken maar eerder over een *look* of smaak. Vaak hoor je bewoners spreken: 'doe mij een huis in de trant van...' En staan er in make-laarsadvertenties aanduidingen als 'jaren dertig-stijl', of 'typische Westcoast-architectuur'.

Masker

Rotterdam, Stadstuinen, Molenaar & Van Winden

Architectuur waarvan de gevel tussen de portalen door wappert, als een gordijn dat door de tocht uit een open raam wordt gezogen. Het geeft deze architectuur de zwierigheid van een dansende beer.



ABSTRACTIE

Daarmee sluiten de nieuwe wijken meer aan bij de 19e eeuwse uitleg dan bij de slaapstadarchitectuur van Houten, Nieuwegein of Zoetermeer, die je vooral stijlloos zou kunnen noemen. Een schuine of gebroken kap, een vooruitspringende garage of carport, en een van de straat afgekeerd woonmilieu: het boek 'In Holland staat een huis' van Adriaan Geuze staat er vol mee. Er is geen etiket op te plakken. Pas aan het eind van de jaren tachtig groeit de behoefte om de gevel weer te versieren, met gekleurd stucwerk of met baksteenpatronen. Het is de opmaat gebleken voor een compleet nieuwe opvatting over nieuwbouwwijken die de eenvormigheid hebben ingewisseld voor individuele expressie. Nog steeds is de bouw van een Vinex-locatie een uitgekende standaard-productie, je mag het er alleen niet aan af zien. In de 'middeleeuwse' veste van Brandevoort, de grote nieuwbouwwijk bij Helmond, is het uitgangspunt dat de bewoner moet kunnen aanwijzen in welk huis hij woont met de

volgende hulpmiddelen: luifel, gebeeldhouwde voordeur, stallantaarn of erker. Probeer dat eens uit op de Steve Bikoplaats in Binnenhof, Leiden (en welke pagina je ook opslaat in het boek van Geuze). Het is nu al te voorspellen dat de woningvoorraad uit de periode 1975-1985 over niet al te lange tijd tegen de vlakke gaat omdat de huizen niet langer voldoen aan de behoefte aan identiteit. Ze zijn te abstract. En abstractie staat op een lijn met kil, anoniem en inwisselbaar. De middenklasse van nu is zeer gesteld op herkenbaarheid.

De retro-architectuur van de Vinex-locaties wordt aangemoedigd door de bijna ongebreidelde welvaart onder de Nederlanders die erin geslaagd zijn een solocarrière te doorlopen, zoals dat zo treffend heet. Dat de welvaart moet zichtbaar gemaakt worden, hebben de Vinex-bewoners overgenomen van Amerikaanse televisieseries en -soaps (eerst Dallas, nu Melrose Place). Het is een decor-architectuur die als voorbeeld dient, met een sterke gimmick aan de voorzijde en binnen voornamelijk gevuld met de Hollandse standaard. Het grappige is dat die Amerikaanse neo-architectuur uiteindelijk zijn wortels heeft in Europa,

zoals de houten huizen met veranda's die je in Noordzee-badplaatsen tegenkomt, een type dat in Amerika vervolgens vermenigvuldigd is en tot een style (een brand mag ook) is opgeklimmen en nu rijp is om teruggeëxporteerd te worden. We gaan dus van neo naar neo-neo, kopie van een kopie. Wat voor die romantische herenhuizen geldt, geldt in optima forma voor de 'jaren dertig-stijl' die opduikt in Wateringseveld, de Waalsprong van Nijmegen en begon in Dierdonk, een pre-Vinex-locatie in Helmond. Het is een mengelmoes van Wright, Dudok en de Haagse architect Brandes, maar zonder dat monumentale: de villa's lijken wat in elkaar geperst, gekrompen zou je kunnen zeggen, wat ook veroorzaakt doordat ze het op een kleiner oppervlak moeten rooien. Vanuit West-Europa naar Amerika geëxporteerd en nu in gemodelleerde versie terug in de benepen Hollandse maat. Zo gaan die dingen.

De belangrijkste verklaring voor die uitzinnige vormwil in de Vinex-wijken is dat ze geregisseerd worden door een beeldkwaliteitsplein. Geen nieuwbouwwijk of hij heeft een thema. De Buitenplaats Ypenburg speelt met de associatie

landgoed-tuinstad, de veste Brandevoort wil de sfeer van een Brabants dorp oproepen, in de omgeving van Barendrecht dient het Romeinse verleden als inspiratiebron. Dat is een cruciaal verschil met de woonerf-clusters van Zoetermeer die juist themaloos en abstract waren. Het moet gezegd: Kattenbroek bij Amersfoort was de eerste nieuwbouwwijk waar de stedenbouwer (Ashok Bhalotra) op die doodlopende weg een stopbord neerzette, tamelijk radicaal zelfs met bijna aan 1001 Nacht ontleende fantasieën en daarbij aansprekende namen.

DIVERSITEIT

Van Kattenbroek zou je nog kunnen zeggen dat de stedenbouw verwachtingsvol en de architectuur teleurstellend is, in de jongste Vinex-locaties is er een sterker verbond tussen stedenbouw en architectuur. Dat wil zeggen: de architectuur schikt zich naar de beeldregie, levert een 'plaatje' dat voldoet aan de stedenbouwkundige visie. In de nog te bouwen wijk Terweiden van Leidsche Rijn hebben de architecten de opdracht gekregen rekening te houden met de nabijheid

Muur

Oestgeest, Poelgeest, Brouwer-Steketeer Architecten

De muur vloeit voort uit de wet geluidshinder, maar komt hier tevens tegemoet aan het latente oergevoel dat de essentie is van wonen: beschutting.

Foto: Fias Keuzenkamp



van het Rijnschepark (het 'central park' van de nieuwe mega-stad), elders moeten ze een eilandrijk vormgeven, terwijl de buurt naast de spoorlijn 'een stedelijk karakter' moet krijgen. Diversiteit is een gebod, waar nog geen vijftien jaar geleden juist homogeniteit de boventoon voerde. Homogeniteit in de moderne wijk wordt dan ook anders ingevuld, met opvallend veel stemmig gekleurde baksteen en diep voegwerk. Ook bedoeld om dat retro-gevoel te versterken. Want de bewoners van de Vinex-locaties zouden eigenlijk liever in traditionele wijken willen wonen als die beschikbaar en betaalbaar zouden zijn geweest. Dus wordt er een kunstmatige nostalgische geschapen. Vinex-wijken zijn doortrokken van een sluimerend spijt-gevoel. Hadden we maar..., konden we maar...

Wat ze voor hebben, is dat de openbare ruimte een veel sterkere schakel in het patroon vormt dan in Zoetermeer of Nieuwegein. Het parkeren leek een sluitpost in het ontwerpproces, in Leidsche Rijn en in Ypenburg bij Den Haag is de auto niet als een noodzakelijk kwaad behandeld maar als een bijdrage aan de levendigheid van

de wijk. Bhalotra bekende later, toen Kattenbroek al voltooid was, zich in de relatie van de auto tot de openbare ruimte vergist te hebben. Het verbeeldingsvolle perspectief was door het blik op straat voor een deel ontkracht.

Is de architectuur bandelozer dan die van de satellietsteden van de jaren zeventig? Het paradoxale is dat je op die vraag ja en nee moet antwoorden. Nee, omdat de architectuur gehoorzaamt aan de tijdgeest en de beeldregie, dus klopt bij het plaatje dat de superviserende projectleider heeft bedacht. Je zou zelfs zo ver kunnen gaan, door te zeggen dat de moderne stadswijk een merk of een product wil zijn, als sluitstuk van een 'marketingproces'. Tegelijk kan het antwoord ook ja zijn, omdat de architecten wel gevraagd wordt een concrete invulling te geven aan een abstract onderwerp, maar ze gelukkig soms aan die oppervlakkigheid ontsnappen. Ze worden daarbij geholpen door een ontwikkelaar die een treetje hoger durft klimmen. Ze maken, zoals Christian Rapp, een eigentijds gesloten bouwblok (knipoog naar Berlage) in Ypenburg, geven een nieuwe interpretatie aan

de Delftse School (zie Mulleners en Mulleners in Brandevoort), of komen zelfs met Louis Kahn op de proppen in een half open bastion van woningen met een sterk contrast tussen open livings en gesloten trappenhuisen: Sluijmer en Van Leeuwen in Leidsche Rijn. Zelfs Kas Oosterhuis heeft het gewaagd een boerderijmodel te ontwerpen met een combinatie van geribd aluminium en een laag doorlopend pannendak, en dat nota bene in een rijtjeswoning: ook Langerak, Leidsche Rijn.

Als zelfs de boerderij uitgangspunt kan zijn voor het verguisde standaardrijtje, moet je concluderen dat de Vinex in theorie wel afgeschoten mag zijn, maar ook nog een hoop inventiviteit heeft gesorteerd. De vindingrijkheid zou je in dit geval kunnen definiëren als het vermogen om iets bijzonders tot stand te brengen op een kleine oppervlakte voor een doelgroep van wie geen hemelbestormende visies verwacht mag worden. De conclusie luidt dan ook voor Vinex in zijn algemeenheid: saai nee, last van een minderwaardigheidscomplex, wel.

Jaap Huisman



Het belon

Constructivisme

Den Haag, Wateringse Veld, Van Ipenrodeplantsoen, HTV Architecten (Gerrit van Es)

De gevel als strijdvlak van horizontalen en verticalen, met het metselwerk in tegelverband als neutrale ondergrond voor een constructivistische competitie tussen staande en liggende lijnen.

De beeldexplosie op Vinex-locaties

en van wonen

Over Vinex is gezegd dat het een plan van woorden is, zonder ontwerpbeelden van de uiteindelijk te behalen resultaten. Bovendien waren de programma's te eenzijdig, wat zou leiden tot een te eenvormige architectuur. Architecten klaagden over de beperkte vrijheid die zij genoten. Maar hoe anders blijkt het te lopen. Wie zich niet de luxe van het particulier opdrachtgeverschap kan permitteren - al dan niet met behulp van de catalogus met kant-en-klare woningen van de bouwondernemer - kan op Vinex-locaties kiezen uit een overvloedig aanbod van *beeld*. De stijlen vliegen je als 't ware om de oren. Architecten blijken soms toch de vrijheid en ruimte te hebben gevonden om tot uitdrukking te brengen wat zij voor de architectuur van 'Vinex-woningen' van belang vinden. Baksteen vroeg vier architecten om de tafel voor een gesprek over het ontwerpen voor Vinex-locaties.

Peter Drijver leidt samen met Mieke Bosse SCALA, een middelgroot architectenbureau, gevestigd in het centrum van Den Haag. Het bureau is in 1982 ontstaan in de stadsvernieuwingspraktijk waar ervaring en kennis is opgebouwd door de schalen van de vernieuwingsopgave heen. Inmiddels zijn de werkzaamheden uitgebreid naar nieuwbouwopgaves in suburbane uitbreidingen, maar het bureau houdt zich ook nog steeds bezig met hergebruik van bestaande, gewaardeerde gebouwen in de stad. SCALA heeft geen voorkeur voor één enkele stijl, omdat het bureau de rijkdom van de traditie van evenveel waarde acht als het goed geplaatste experiment.

Wilfried van Winden is architect en mede-oprichter van Molenaar & Van Winden Architecten, te Delft. Naast utilitaire werken zoals een school, uitvaartcentrum of moskee, houdt het bureau zich ook bezig met restauratie, herbestemming en complexe opgaven in bestaand stedelijk gebied. Er is geen architectonische stellingname die altijd en overal geldig is. Wie bereid is alle relevante aspecten van een opdracht telkens opnieuw te overdenken, komt vanzelf tot meerduidige oplossingen, waarin conventie en vernieuwing samensmelten. Het bestaande wordt opnieuw geformuleerd en de architectuur vernieuwd langs de lijnen van de historische continuïteit.

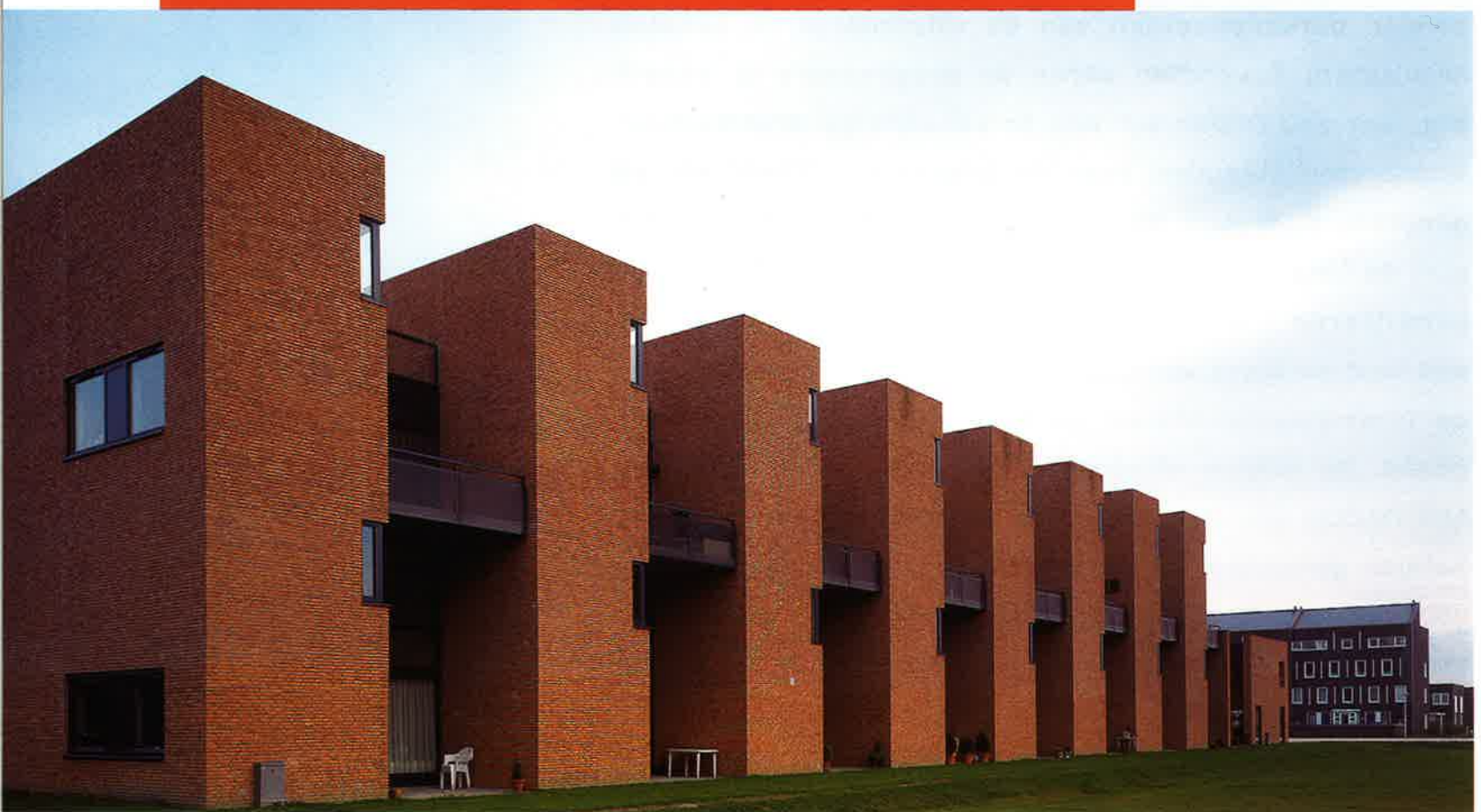
Gerrit van Es vormt samen met Kees van Harmelen de directie van HTV architecten bv. Het bureau is gevestigd in Duikers Derde Ambachtsschool in Scheveningen die onlangs door HTV architecten is gerestaureerd. Naast restauratie heeft het bureau ook ruime ervaring in de utiliteits- en woningbouw. Behalve Vinex-ontwerpogaven omvatten de werkzaamheden vraagstukken die betrekking hebben op herstructurering van bestaande uitbreidingswijken en historische centra. Bij al deze opgaven is de wisselwerking tussen situatie, programma en ontwerpogvatting bepalend voor het uiteindelijke architectonische resultaat.

Architectenbureau **Narkes Bohmer** is een architectenbureau met ruim 15 medewerkers. Het bureau bestaat sinds 1986 en is werkzaam op het gebied van woningbouw, utiliteitsbouw, stedenbouwkundige en interieuropdrachten. Het werk is divers en niet onder één noemer te vangen. Elke opdracht wordt vanuit een eigen perspectief bekeken op zoek naar 'de ultieme oplossing'. Daarbij is de dialoog met de opdrachtgever - maar ook met eigen medewerkers, adviseurs of andere krachten zoals politiek, ideologie of fysiologie - een impuls voor het werk. De kracht van het werk zit in de combinatie en sublimatie van programma, stoere architectuur en een zintuigelijke detaillering. Iedere opdracht wordt zowel analytisch als intuïtief als associatief benaderd.

Abstract

De Meent, Leidsche Rijn, Langerak, Sluymen en Van Leeuwen

Tussen de veelvormigheid in Vinex-land is een strak en compromisloos gebouw een sterk statement: Niets dan rechte hoeken, geen kleur, geen franje, Slechts het esthetische genoeg van de repetitie.





Neo-modern

Amerfoort, Hoogland, Inbo Woudenberg, Reinier Ubels

Twee onder één pergola. Het modernistische ideaal van het platte dak verenigd met het traditionele verlangen om een bouwwerk verticaal te beëindigen

ONTWERPVRIJHEID

Gerrit van Es: 'De interpretatie van de opdracht en de mate van vrijheid die je daarbij kunt of wilt claimen, heeft allereerst te maken met de kwaliteit die je wilt realiseren. Ons vak is namelijk gebaseerd op programma's, financiën en techniek. Binnen dát kader moet je ontwerpvrijheid naar je toe trekken. Wij werken onder andere op een Vinex-locatie waarvoor als beeldreferentie de Haagse School is voorgeschreven. Maar dat weerhoudt je er niet van aan zo'n uitgangspunt een eigen betekenis te geven. Ik vraag me alleen af of de discussie moet gaan over vrijheid op het vlak van beelden. De stedenbouwkundige situatie heeft altijd de grootste impact op onze plannen. Daarom ben ik meer geïnteresseerd om vrijheid te vinden op het niveau van het stedenbouwkundig plan.'

Marlies Rohmer: 'Het programma staat voor ons voorop. De vraag over ontwerpvrijheid heeft voor mij primair te maken met interessant opdrachtgeverschap. Weinig geld is minder erg, zolang de bevoegdheid er maar is. Heb je een opdrachtgever die ruimte geeft om het programma te herschrijven, dan ontstaan er vanzelf kansen.'

Peter Drijver: 'Al die kritiek op Vinex is een beetje vreemd, omdat de eerste Vinex-wijken precies zijn gebouwd zoals de proefplannen het hadden voorgeschreven. Maar in de tussentijdse jaren is er veel veranderd. Er is een bloei-

ende economie gekomen, er is volop geld voor wonen beschikbaar. Mensen krijgen steeds uitgesprokener ideeën over wonen. Is een detail duurder maar fraaiër, dan komt 't er toch en wordt het budget opgehoogd: de ontwerpvrijheid wordt groter wanneer het ontwerp overtuigt. De woonconsument wil steeds meer uitspraken doen over wonen en laat dat niet over aan de anonieme architect. Hij eigent zich het woonbeeld toe.'

Wilfried van Winden: 'Het begrip ontwerpvrijheid legt nogal de nadruk op het artistieke en onderschat het belang van het dienende.'

Drijver: 'Architectuur bestaat als discipline, maar woonhuizen hebben maar een beperkte relatie met architectuur. Het hoeft niet allemaal persé architectuur met een hoofdletter te zijn. Als je naar heel geslaagde vooroorlogse wijken kijkt, zie je dat er vaak maar enkele woningtypes voorkomen en er toch sprake kan zijn van een hoogwaardige kwaliteit.'

'Dit geldt ook voor de architectuur en stedenbouw van de 19e eeuw. Er was een consensus over het wonen zonder veel pretenties. Wijken als de Schilderswijk zijn eind 19e eeuw gebouwd en zijn bescheiden van opzet. De gevels overstegen de individuele woningen en vormden een rijk gedecoreerd of sober intermediair tussen de woning en de helder gedefinieerde straat, zonder dat het saai is.'

Rohmer: 'Ik pleit wel eens voor meer saaiheid. Alhoewel dat mijn sterkste kant ook niet is, maar een sterk stedenbouwkundig plan als dat voor Borneo-Sporenburg heeft ons aangezet tot rustige 'volwassen' architectuur. De architectuur blijft ondergeschikt aan de kracht van het plan en krijgt niet de kans om op een verkeerde manier de boventoon te voeren.'

Drijver: 'Het probleem is dat ons op Vinex de gebruikelijke planologische mondvoorraad als 't ware ontnomen is. We moeten letterlijk alles met woningbouw maken: een pleintje kan je niet meer voorzien van een winkeltje, een school of een café. Vaak wordt een aardig stedenbouwkundig concept aangereikt waarin veel nog niet is opgelost. Er is dan vrijheid en ruimte om dat probleem op te lossen, maar dan nog moeten we alles met woningbouw oplossen.'

Rohmer: 'We moeten het beeld echter niet los zien van het programma. Ik ben in principe wel geneigd te zeggen dat technisch gezien de gevel een soort jurk is die je overal kunt voorhangen, maar als daar steeds hetzelfde programma achterzit, dan zegt dat ook iets over het beeld. Monomane programma's lokken ongeremde beelden uit. Misschien dat daarom iedereen als een wilde aan het variëren is. En daardoor krijg je ook metaforen als ruïnewoningen. Dat vind ik een verkeerde manier van variëren.'

Van Winden: 'Hoezo? Er is geen vanzelfspreken-



Neo-functioneel

Deventer, de Vijfhoek, Bernhard Zueersstraat, 'de Lamellen', MTB Architecten (G. Zuerus) en B06 Architecten (M. Kleine Schaars)

Het is geen geringe prestatie om in een tijd waar elke vorm en elk materiaal onmiddellijk wordt gedetermineerd als behorend tot een specifieke stijl, iets tot stand te brengen dat zich aan elke benaming onttrekt.



Nieuwe Bouwen

Amersfoort, Nieuwland, Hans Hagenbeek

Architectuur als het plaatje waarin je afhankelijk van hoe je kijkt een konijn of een eend ziet. Konijn en eend zijn hier getransformeerd in vorm en kleur, die zich nauwelijks gelijktijdig laten waarnemen.

de relatie tussen beeld en plattegrond. Het gevelontwerp is een zelfstandige opgave.'

Drijver: 'Je krijgt regelmatig zo een wijdlopige stortvloed aan referentiebeelden voorgelegd, dat je eerst wilt proberen te achterhalen wat daar achter schuilt. Maar de discussie over stijl wordt altijd ontlopen. En het resultaat is dus ook een uitstorting van beelden op een kleine plek.'

Van Es: 'De stijlen vliegen je om de oren. Er is rust nodig.'

Drijver: 'Rust, samenhang en een vorm van pretentieloosheid. Maar streven naar samenhang komt niet veel verder dan iets zeggen over de kleur baksteen en de hellingshoek van de daken. Het eindresultaat is dat iedere architect zijn eigen handschrift mag plaatsen onder de voorgeschreven hellingshoek.'

Rohmer: 'Wat zou jij willen?'

Drijver: 'Een gesprek over architectuur.'

19E EEUWSE NEO-STIJLEN EN ECLECTICISME OF EIGEN ONTWERP- EN BOUWIDEOLOGIE

Van Es: 'Ik zou niet zo ongenueanceerd parallel willen trekken met neo-stijlen en het eclecticisme uit de negentiende eeuw en de huidige praktijk. Het ontstaan van neo-stijlen was toentertijd te verklaren uit het groeiend historisch besef van de middenstand. Die betekenis is verloren gegaan, bij de huidige neo-stijlen gaat het alleen om de vorm.'

Van Winden: 'De tijd, 120 jaar later, vertroebelt de blik enigszins. We ervaren de bouwkunst uit die periode nu als samenhangend. Zeker voor de oppervlakkige blik. Er is niet één negentiende eeuwse stijl en er werd toen juist wel gedebatteerd over het goede en het ware. Over het verschil tussen het Gotische en het Romaanse bijvoorbeeld.'

Rohmer: 'We praten nu puur over vorm. Het gaat mij om méér. Op Vinex zijn reuze saai

woonwijken ontstaan, met alleen gezinnen, en toch wordt er over gesproken als een stuk stad. Maar wat is een stad? Er wordt over gesproken alsof 't een optelsom van bewonerswensen is. De stad stijgt uit boven wat je zelf kunt bedenken. Het leuke is die onvoorspelbaarheid. Als ik denk aan de toekomst van Vinex, dan zou het prima zijn als mensen het huis van hun burens kopen voor een bedrijf aan huis. Of het tegenovergelegen huis aan de achterkant voor hun kinderen. Zo kunnen er allerlei 'anarchistische' patronen van wonen en werken ontstaan. Het is eigenlijk pure gekkigheid dat we gaan praten over beeldkwaliteitsplannen.'

Van Es: 'Het is raar dat er geen begraafplaatsen op Vinex worden gepland. Daaruit zou blijken dat het volwaardige stedelijke gebieden zijn.'

Van Winden: 'De vraag die nu gesteld wordt gaat juist over het beeld en over expressie. Die moe-



Monumentaal

Leidschendam, Leidschenveen, Soeters, Van Eldonk, Ponc

Een kolossaal kader rond de pui is voldoende om de schaal van deze woningen te ontregelen. Het resultaat is een architectuur waarvan de witte portalen de rest het nakijken geven.

ten we niet uit de weg gaan. Het gaat niet om de vorm, maar expliciet over stijl. Als toekomstige bewoners vragen naar de stijl van hun huis, dan heb ik daar wel een antwoord op. Ons werk is heel divers. De stijl zal per project verschillen. De stijl van het huis zal ik uitleggen in relatie tot het stedenbouwkundige uitgangspunt en de beoogde sfeer. Maar ook aan de hand van meer psychologische noties als identiteit, het thuiskomen, intimiteit en het gevoel van geborgenheid.'

Rohmer: 'Als ik woningen ontwerp, ga ik uit van hoe ik zelf in zo'n huis zou willen wonen. Voor ons is ruimtelijkheid, ook binnen een kleine woning, heel belangrijk. Maar ook de overgangszone naar de straat, een soort verandagevoel dat contact en levendigheid genereert.'

Drijver: 'Toch willen mensen dat kennelijk weten. Kennis hebben van de stijl of stroming waartoe hun huis behoort. Maar ze maken dat verhaal vaak zelf wel voor je af, soms zelfs in keuze van tuinrichting, zonwering of meubilair. Het is overigens ook voor jezelf verrijkend om daarover uitleg te geven. Uiteindelijk heb je je ooit afgevraagd wat je met de aangereikte gegevens zou doen.'

Rohmer: 'Maar kunnen we wildgroei in variatie en stijlen niet tegengaan door een plan dat goed is simpelweg te herhalen? Ik ben niet voor gemakkelijk herhalen, maar tegelijk vraag ik me ook af waarom we opnieuw een reeks woningen maken met de zoveelste variant in beeld.'

'Het is raar dat er geen begraafplaatsen op Vinex worden gepland. Daaruit zou blijken dat het volwaardige stedelijke gebieden zijn.'

Van Es: 'Gevraagd naar onze ontwerpideologie, geloof ik dat er wel een bepaalde constante in ons werk schuilt. Wij steken erg veel tijd en aandacht in Vinex-projecten, reden waarom we maar aan één project tegelijkertijd werken. Ik ben het eens met wat Marlies Rohmer zegt over het belang van het programma, maar we kijken ook heel erg naar de situatie en proberen daar kenmerken en karakteristieken uit te halen. Maar wat van belang blijft, is de specifieke relatie tussen de woning en de omgeving, welke je verwerkt in je eigen thematiek.'

Van Winden: 'Maar Gerrit, die constantheid van stijl in jouw werk, dat is toch niet meer van deze tijd. Wij worden wel eens aangesproken op de stijlvastigheid van ons werk. Als we bijvoorbeeld iets in de stijl van de Delftse School zouden doen en we zouden het niet goed detailleren. Dan doen we ons vak niet goed. Maar het gaat er niet alleen om wat je doet, maar ook hoe. Het vernieuwen van de traditie vereist kennis van het verleden en de bouwgeschiedenis.'

Van Es: 'Maar ook als je de Delftse School niet goed interpreteert, is het een verkeerd plan.'

Drijver: 'Alleen word je er nooit op aangevallen, omdat niemand de moeite neemt om wat preciezer te kijken.'

Van Es: 'Dat is jammer!'

HOOGWAARDIGE REFERENTIES, MATIGE RESULTATEN

Van Winden: 'Dat de resultaten op Vinex soms dramatisch achterblijven bij de gekozen beeldreferenties heeft allereerst met een gebrek aan kunde te maken.'

Van Es: 'Als je historiciteit in beeld wilt brengen, moet je het ambacht goed verstaan. En je moet je goed realiseren dat de budgettering van een Frank Lloyd Wright-huis, dat heel vaak als beeldreferentie wordt gebruikt, totaal anders is dan die van een huis op een Vinex-locatie. Men wil het vanwege de aantrekkingskracht van het referentiebeeld proberen, maar het krijgt meestal een geforceerde krampachtigheid die een goed resultaat in de weg staat. Eigenlijk kun je het maar beter zonder die referentiebeelden doen en je eigen beeld maken.'

Drijver: 'Er zijn teveel woningen op Vinex waar je oog aan blijft haken. Te opvallend, te nadrukkelijk. Ik zou willen dat mensen een laan als laan ervaren in



Geometrisch

Zoetermeer, Floriade, Architecten Cie (Frits van Dongen)

Hoe groter het gat, des te zwaarder het gebouw. De grote happen uit deze bakstenen monoliet geven geen illusie van luchtigheid, maar onderstrepen juist hoe zwaar de brokken zijn die er vervaarlijk boven hangen.

plaats van twee rijen huizen. Wij willen met onze architectuur uiteindelijk bereiken dat woonhuizen de achtergrond vormen van individueel woongeluk.' Rohmer: 'Ik blijf bij het belang van het werken vanuit het programma in plaats van vanuit de architectuur. Voor Borneo-Sporenburg heeft Geuze de architecten aangezet tot onderling veel discussiëren, iets dat in het algemeen nauwelijks voorkomt. Als bureau hechten wij daar juist wel aan. Door mee te doen aan (openbare) prijsvragen, kan je je eigen gedachtegoed aanscherpen, of door zelf projecten te initiëren vergroot je je eigen kansen en mogelijkheden.'

Van Winden: 'Dit is geen toekomst, maar realiteit!'

IS DE TOEKOMSTIGE WONINGBOUWOPGAVE EEN CATALOGUSWONING UIT 'ARCHITECTURAL DESIGN MAGAZINES', MET BIJGELEVERDE BOUWTEKENING VOOR DUIZEND GULDEN?

Drijver: 'Als 't zo zou gaan, vind ik het in principe niet eens zo slecht. Er zijn Nederlandse voorbeelden uit het verleden van prachtige cataloguswoningen, zoals de Wassenaarse architect Bontebal die standaardontwerpen had voor landhuizen in alle prijscategorieën. Maar wat er nu meestal wordt verkocht is een oppervlakkig beeld. Schaal één-op-honderd overtuigen die beelden nog wel. Maar één-op-één is het kwalitatief niks.'

Rohmer: 'Christian Rapp maakt ook een soort cataloguswoningen. Die zien er behoorlijk goed uit. Ik vind het prima dat 't gebeurt. We moeten ons er bij neerleggen dat de overgrote meerderheid van de bouwproductie prut is. En dat gegeven is niet uniek voor de architectuur, maar geldt voor meer facetten van het leven.'

Drijver: 'De markt moet dat soort plannen filteren, geen commissies. De markt moet de eisen opschroeven. Als architecten moeten we de armoede ervan aantonen.'

Dit artikel is een verkorte weergave van een rondetafel-discussie die werd voorbereid en geleid door Victor Freijser. De tekst werd geschreven door Bart de Vries.



Verzakelijkt

Amersfoort, Nieuwland, Claus en Kaan

Het is een klassieke ontwerp vraag in de woningbouw: moet de grote maat van het blok of de afzonderlijke woning worden gearticuleerd. Hier zijn kool en geit gespaard.



Expressionisme

Zutphen, Hans Hagenbeek

In de jaren twintig stond de 'lichtkroon' voor de ultieme expressie van glasarchitectuur. In Zutphen kreeg het ideaal van bekroning een meer aardse evenknie in de vorm van een woonblok met expressief dakpatroon.



Organisch expressionisme

Den Haag, Ypenburg, de Architectengroep (Dick van Gamenen)

Niet naar de letter, maar naar de geest van de Amsterdamse School is de massa van gebakken klei plastisch in beweging gebracht. De golven zijn schonkig, maar het zijn onmiskenbaar golven die zich voortplanten door dit lange blok.

Antropomorf

Den Haag, Leidschenvaen, Soeters Van Eldonk Ponc

Net zoals de voorkant van sommige auto's op een gezicht kan lijken, zo heeft de architectuur ook soms menselijke trekjes. Wie het wil kan in deze gevel zien dat de ogen groter zijn dan de mond.

Kleurpatroon

Amersfoort, Nieuwland, Waterdreef, Kees de Kat

Een pointillistische toets. De doorvalbeveiliging als gekleurde relativering van de rationalistische strengheid.



ARCHITECTUUR DIE WEET TE 'PASSEN'

De Belgische architect Charles Vandenhove heeft zich onder andere dankzij een opvallend aantal projecten in Nederland - waaronder stadsvernieuwingsprojecten in Den Haag rondom het station Hollands Spoor en Hoogfrankrijk in Maastricht - een herkenbaarheid verworven met herinterpretaties van de classicistische vormtaal. Een 'stijl' die het bredere publiek kennelijk behaagt, misschien omdat hij afstand lijkt te nemen van de modernistische beweging.

De recente uitgave 'Charles Vandenhove, Projects/Projecten 1995 - 2000' (NAi Uitgevers, ISBN 90-5662-181-5, fl. 65,00) maakt duidelijk dat die indruk al te gemakkelijk is. Het werk van Vandenhove dat in deze publicatie is samengevat maakt duidelijk dat er bijna gelijktijdig met het ontstaan van de bekendere projecten ook werk wordt gemaakt dat soberder is maar niettemin een relatie behoudt met zijn contextuele en monumentale aanpak en wonderwel weet te passen in de omgeving waarin de projecten zij geplaatst.



KUNSTMATIG LANDSCHAP

Nederlandse architecten zijn gewild, ook in het buitenland. Hans Ibelings bracht in de uitgave 'Het kunstmatig landschap' de hedendaagse architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur in Nederland in beeld in de vorm van meer dan 130 gerealiseerde werken van ruim 60 Nederlandse bureaus. Naast het werk van ontwerpers brengt de publicatie ook de stand van zaken in de architectuurkritiek in beeld. De belangrijkste teksten die de laatste jaren van Nederlandse critici zijn verschenen, worden afgewisseld met specifieke inhoudshoofdstukken over onder andere subsidiecultuur en overheidsbeleid. Dit laatste is wellicht de reden dat de uitgave ook is verschenen in het Duits en Spaans. 'Het kunstmatig

landschap' kost fl. 89,50 en is uitgegeven door NAi Uitgevers (ISBN 90-5662-156-4).



OVERZICHT VINEX

Heet meest recente overzicht van de productie van woningen op Vinex-locaties dateert van oktober 1999. De 'Rapportage Monitoring Uitvoering Verstedelijking Vinex' bevat een inventarisatie van de jaarlijkse voortgang van de verstedelijkingsopgave 1999-2005. De publicatie is uitgegeven door het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Het ministerie constateert in de uitgave van oktober 1999 dat de uitvoering van de verstedelijking conform de Vinex-

convenantafspraken goed op gang is gekomen. Vrom gaat er daarbij van uit dat het voor de Vinex-periode opgestelde woningbouwprogramma voor 2005 kan worden gerealiseerd. Naast een overzicht van de voortgang van de woningbouw bevat de publicatie verder hoofdstukken over verkeers- en vervoerprojecten, bodemsanering en overige afspraken binnen de Vinex-convenantafspraken. Het rapport kan worden opgevraagd bij de Centrale Directie Communicatie van Vrom (Rijnstraat 8, 2515 XP Den Haag).

AFSCHEID HANS DE MUINCK KEIZER

Per 1 februari 2001 heeft drs. J.H. (Hans) de Muinck Keizer na 21 jaar zijn directiefunctie bij KNB beëindigd. Het tijdschrift Baksteen verliest door het terugtreden van Hans een inspirerende hoofdredacteur, die vanaf het begin een stuwende kracht achter de uitgave is geweest. Als nieuwe directeur van KNB is benoemd mr. E.L.J. (Ewald) van Hal, die voorheen werkzaam was bij de Federatie van Afbouwbedrijfschappen te Rijswijk.



JAARLIJKE VOORTGANG VAN DE VERSTEDELIJKING 1999-2005
RAPPORTAGE
MONITORING UITVOERING
VERSTEDELIJKING VINEX 1999



Hellende gevels

Werden in het verleden alleen schoorstenen, kalkovens, molens voorzien van hellende gevels, dan is dit nu een min of meer geaccepteerd beeld geworden in de huidige baksteenarchitectuur. Bij deze molen en schoorsteen metseltechniek werden de muren van binnenuit afwaterend gemetseld met aan de buitenzijde een reliëfwerking in de baksteenwand door de gebruikte muizenstrappes of er werd een min of meer glad oppervlak gerealiseerd door gebruik te maken van speciale vormstenen met een afgeschuinde kant. In alle gevallen werden wanden opgetrokken met een dikte van meer dan een halve steen.

Door de opmars van de organische architectuur van het bureau Albers en van Huut Architecten in de jaren negentig maakte het hellende gevelbeeld een wederopstanding in de hedendaagse architectuur door. Weliswaar niet als de stevige massieve wand van weleer, maar nu als geïsoleerde baksteenwand afgesteund tegen een betonnen binnenblad. In diverse gebouwen heeft deze geveltechniek zijn navolging gekregen. Niet alleen meer met achterover hellende gevels, maar nu ook op diverse plaatsen met voorover hellende gevels. Alles lijkt mogelijk geworden in de moderne gevel-engineering, zoals onlangs ook werd getoond door Erick van Egenraath bij zijn creatie van een gelijkmatige bakstenen bekleding in de vorm van een golf bij het Iers Museum te Corck.

'De problematiek van het water kan beperkt worden door metselwijze en steenvorm aan te passen, zoals men dat vroeger in de molenbouw ook al deed.'

Engineering bij dit type gevels is natuurlijk waar het in de eerste plaats op aan komt. Zodra je de wetten van de zwaartekracht gaat tarten dan moet dit door middel van constructieve ingrepen gerealiseerd worden. Bij hellende gevels wordt het binnen spouwblad extra op buiging belast. Zowel bij naar voren als naar achteren hellende gevels zullen de erop werkende krachten middels de spouwankers moeten worden overgedragen op het binnenblad. Hiervoor is het noodzakelijk dat de constructeur verder kijkt dan naar de hoofdconstructie waarvoor hij gewoonlijk de verantwoordelijkheid draagt, nu wordt van hem inbreng gevraagd bij het denken over de gevel-

engineering, wat niet zijn dagelijks werk is. In het geval van het Iers museum kwam naast de afdracht van de optredende krachten op de hoofdconstructie ook nog de geïntegreerde isolatie met luchtspouw als moeilijke factor om de hoek kijken. Hiervoor werd in de luchtspouw een hulpconstructie van een drainagemat opgenomen, zodat bij er de verwerking van de bakstenen ondersteuning was. De waterdichting van de constructie ligt onder deze ondersteuning van de baksteenwand.

Gevels die deels of geheel naar achter hellen kunnen extra worden belast met hemelwater. Afhankelijk van de hellingshoek en de hoogte kan deze regendoorslag relatief groot worden. Het doorslaande water stroomt niet meer volledig langs de binnenzijde van het buitenblad naar beneden maar kan door plaatselijke verbindingen het binnenblad/isolatie bereiken. Dit is op te lossen door een aangepaste steenkeuze waardoor de lintvoegen horizontaal of zwak afwaterend blijven.

Een andere mogelijkheid is het aanbrengen van een dampopen waterkering over het isolatie pakket. (ventofoil) De prestatie van deze waterkering zal echter sterk afhankelijk blijken van de manier van verankeren. Aan deze details zal dan ook veel aandacht geschonken moeten worden.

De problematiek van het water kan beperkt worden door de metselwijze en/of de steenvorm aan te passen, zoals men dat vroeger in de molenbouw ook al deed. Als men zorg draagt voor een horizontale lintvoeg zal de inwatering beperkt blijven en de levensduur van de metsel- en voegmortel verbeterd worden. Het uitwerken van dit soort ontwerpen vraagt een hoge mate van baksteen kennis, gepaard gaande aan moderne opvattingen omtrent gedrag en vervormingen van gevels onder de geschetste omstandigheden. KNB heeft deze kennis in huis. Wij kunnen helpen voorkomen dat architecten in het bouwteam vastlopen in het denken over deze geveltechniek. En dragen graag bij met technische kennis om te komen tot verantwoorde en gedegen bakstenen constructies.

De Consultancy-afdeling van KNB geeft algemene technische voorlichting en projectgerichte adviezen over ontwerp, constructie en uitvoering van baksteen-toepassingen. Over veel zaken zijn technische brochures beschikbaar. U kunt KNB tijdens kantooruren bereiken onder: tel. 026 4959110, fax. 026 4951077.



KNB-consultant Hugo Speelman

Foto: Schimmel en Van Son



Koninklijk Verbond —
van Nederlandse —
Baksteenfabrikanten —

'Baksteen' is het vakblad van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) en verschijnt in controlled circulation drie maal per jaar. Het blad biedt informatie over de baksteenindustrie en belicht trends in en opvattingen over baksteen en architectuur.